

УДК 338:658

Рибін Т.С., Малюта Л.Я., Цьопик В.М.

Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД В УПРАВЛІННІ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Rubin T., Maliuta L., Tsyopik V.

A SYSTEMATIC APPROACH TO ENTERPRISE COST MANAGEMENT

Необхідність забезпечення конкурентоспроможності продукції в умовах глобалізації ринків, зростання рівня інформатизації і загострення конкуренції спонукає до принципового вдосконалення системи управління витратами суб'єктів господарювання. Тому сьогодні в світі особливу увагу звертають на формування стратегічної моделі управління витратами, яка ґрунтується на комплексному аналізі конкурентних переваг і слабких місць у діяльності підприємства, його участі у формуванні цінності продукції для споживачів, вивченні етапів життєвого циклу його продукції та дослідженні особливостей впливу факторів зовнішнього і внутрішнього підприємницького середовища на рівень і поведінку його витрат.

В умовах посилення внутрішньої та зовнішньої конкуренції, зменшення прибутку, виникнення збитків більшість вітчизняних підприємств також велику увагу приділяє зниженню витрат. Це найдоступніший спосіб підвищення дохідності та конкурентоспроможності господарств та управління витратами в короткостроковій перспективі. Однак в сучасний період управління витратами, як єдиного цілісного процесу, що визначає політику підприємств і організацій, в Україні практично не існує [1].

Як відомо, витрати – це виражена у грошовій формі вартість ресурсів, які використовує підприємство у процесі його виробничо-господарської діяльності (ресурси праці, сировини, матеріалів, енергоносіїв тощо). Відповідно, управління витратами – це процес вироблення дієвих управлінських рішень з метою контролю, зниження рівня витрат на виробництво та підвищення прибутковості підприємства на основі ефективного та раціонального використання усіх його ресурсів.

Проблематика ефективної системи управління витратами із використанням сучасних систем обліку витрат та упровадження елементів зарубіжних методів у вітчизняну практику менеджменту розглядалась у попередніх наших публікаціях, зокрема [2-4], однак об'єктом сьогоднішніх наших досліджень є використання системного підходу при формуванні даної системи.

Отже, при формуванні ефективної системи управління витратами важливим її елементом є системний підхід, який являє собою найбільш чітко обґрунтовану основу для управління будь-якими процесами, дозволяючи розкривати і аналізувати його складові, підсистеми та функції менеджменту, послідовно й результативно поєднуючи їх між собою. Таким чином, система є не що інше, як організм, частини якого дозволяють їй існувати і не просто існувати, а ефективно працювати.

У контексті розгляду ключових елементів системного підходу виділяють: вхід (ресурси), вихід (мета, результати), зв'язок із зовнішнім середовищем та зворотній зв'язок. Багато дослідників системного підходу до управління підтверджують, що «виявлення, розуміння та управління системою взаємопов'язаних процесів, спрямованих на досягнення поставленої мети, підвищує результативність та ефективність управління організацією».

На думку багатьох учених, системний підхід є найскладнішим підходом в розумінні управління витратами. Так, М.Т. Твердохліб вважає, що системний підхід – це «сукупність методологічних принципів і положень, що дають змогу всебічно розглядати систему як одне ціле з узгодженими функціонуванням усіх їх елементів» [5]. Б.М. Мізюк розкриває поняття системного підходу як «дослідження способів організації елементів системи в єдине ціле і взаємодії процесів функціонування системи, її підсистем та елементів» [6].

Отже, що ж таке «система»? Система – це сукупність елементів, які взаємопов'язані між собою та створюють єдине ціле.

Головною ознакою системного підходу є методологія досліджень об'єктів як системи. Виділяють чотири особливості системного підходу:

1. Усі процеси і явища розглядаються як окремі цілісні системи з певними якостями і функціями, яких не мають інші складові цієї системи, тобто для системи є характерним емерджентні властивості.

2. визначається системний ефект, тобто ефект синергії, який полягає у тому, що система як одне ціле завжди якісно відрізняється від простої суми її частинок, з яких вона складається.

3. Визначають критичні зміни та обмеження системи, а також результатів їх взаємодії.

4. Діяльність системи та окремих її елементів розглядаються з погляду досягнення заданої мети [7].

Проаналізувавши численні наукові джерела, можна виділити наступний перелік основних принципів, що визначають науково-методологічну основу використання системного підходу у процесі управління, у т. ч. й витратами:

– принцип остаточної (генеральної) мети. Його поняття розкривається у функціонуванні та розвитку системи та всіх її складових повинні спрямовуватися на досягнення певної остаточної (генеральної) мети;

– принцип «єдності, зв'язаності та модульності». Суть принципу єдності полягає в тому, що система розглядається «ззовні» як єдине ціле, та одночасно необхідний «погляд з середини», тобто дослідження окремих взаємодіючих складових – це принцип зв'язаності. Принцип модульності передбачає розгляд замість складових системи її входів та виходів, тобто абстрагування від зайвої деталізації за умови збереження можливості адекватного описання системи;

– принцип ієрархії, який полягає у виявленні або створенні у системі ієрархічних зв'язків, модулів та цілей. В ієрархічній системі дослідження розпочинаються з «вищих» рівнів ієрархії, у випадку коли вона відсутня, то дослідник повинен чітко визначити в якій послідовності будуть розглядатися складові системи та напрямок конкретизації уявлень;

– принцип функціональності. Його поняття полягає у тому, що структура системи тісно пов'язана та обумовлюється її функціями, тобто, створювати та досліджувати систему необхідно після визначення її функцій. У разі появи нових функцій доцільно змінювати структуру системи, а не намагатися «прив'язати» цю функцію до старої структури;

– принцип розвитку – це здатність до вдосконалення, розвитку системи за умови збереження певних якісних властивостей. Тобто, при створенні та дослідженні штучних систем межі розширення функцій, системи та її модернізації повинні визначатися їхньою доцільністю. Здатність до розвитку штучних систем визначається наявністю таких властивостей, як самонавчання, самоорганізація та штучний інтелект;

– принцип децентралізації – це розумний компроміс між повною централізацією системи та здатністю реагувати на вплив зовнішнього середовища окремими частинами

системи. Співвідношення між централізацією та децентралізацією визначається метою та призначенням системи. Повністю централізована система є негнучкою, неспроможною швидко реагувати і пристосовуватися до змінних умов;

– принцип невизначеності – у більшості випадків досліджується система, про яку не все відомо, поведінка якої не завжди зрозуміла, невідома її структура, непередбачуваний перебіг процесів та невідомі зовнішні впливи. Частковим випадком невизначеності є випадковість, коли певна подія може відбутися, а може й не відбутися [8].

Аналізуючи все вищевикладене, можна сказати, що система управління витратами підприємства – це сукупність елементів, які взаємопов'язані та ґрунтуються на потенціалі самого підприємства, тобто орієнтуються на досягнення його мети, змінюють свій стан у процесі діяльності, та взаємодіють між собою під впливом чинників із зовнішнього та внутрішнього середовищ, щоб отримати оптимальний результат від здійснених витрат.

Отже, формування системи управління витратами підприємства на засадах системного підходу – це реалізація певного набору дій для забезпечення ефективного її функціонування, як єдиної цілісної системи управління даними процесами, що базується на безперервних дослідженнях елементів цієї системи, формуванні їх взаємозв'язків між собою та з зовнішнім і внутрішнім середовищем, перетворенням ресурсів, які входять та результатів, які виходять у процесі реалізації ключових функцій стратегічного та оперативного менеджменту на підприємстві.

Список використаних джерел:

1. Гаврильченко О.В. Системний підхід до управління витратами підприємства: стаття. Харків : ХНЕУ.
2. Малюта Л., Бессонова Л. Проблеми обліку витрат на підприємствах та шляхи їх вирішення / Матеріали ІХ-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції пам'яті почесного професора ТНТУ, академіка НАН України М.Г. Чумаченка «Соціальні та економічні вектори інноваційного розвитку бізнес-структур» ТНТУ імені Івана Пулюя, (Тернопіль, 23 квітня 2020р.). Тернопіль : ТНТУ, 2020. С.18-19.
3. Малюта Л., Пастущин О. Кайзен-костинг як інноваційна концепція управління витратами промислових підприємств / Матеріали VI Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Актуальні задачі сучасних технологій (Тернопіль, 27 листопаді 2017р.). Тернопіль : ТНТУ, 2017. С.18-19. С .194-195.
4. Малюта Л., Пельчер М. Упровадження зарубіжних систем управління витратами –стандарт-кост та директ-костинг в умовах вітчизняних підприємств / Матеріали VI Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Актуальні задачі сучасних технологій (Тернопіль, 27 листопаді 2017р.). Тернопіль : ТНТУ, 2017. С.18-19. С .208-209.
5. Твердохліб М.Т. Інформаційне заміщення менеджменту : навч. посібник. 2-ге вид. доп. та перероб. Київ : КНЕУ, 2002. 224 с.
6. Мізюк Б.М. Системне управління : монографія. Львів : Видавництво комерційної академії, 2004. 338 с.
7. Нападовська Л.В. Управлінський облік : монографія. Дніпро : Наука і освіта, 2010. 450 с.
8. Системний підхід : URL http://libnet.com/content/11015_Sistemnii_pidhid.html